

RATIO DECIDENDI – ЄДНІСТЬ ТА СТАЛІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ*

Практика Європейського суду з прав людини

ВИТЯГ ІЗ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ВІД 12 СІЧНЯ 2012 РОКУ У СПРАВІ “ГОРОВЕНКИ ТА БУГАРА ПРОТИ УКРАЇНИ”**

22 листопада 1999 р. пан Д., заступник начальника відділу карного розшуку, не будучи при виконанні службових обов’язків, застрелив з табельної зброї пана Б. та пана Г.

Того ж дня щодо пана Д. було порушено кримінальну справу.

23 листопада 1999 р. за результатами службового розслідування було складено висновок, в якому зазначалося, зокрема, що керівництво районного відділу управління Міністерства внутрішніх справ України (далі – УМВС України) не вживало належних заходів щодо контролю за зберіганням і використанням працівниками табельної зброї.

14 листопада 2000 р. апеляційний суд Дніпропетровської області визнав пана Д. винним у вчиненні злочинів та призначив йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі, а також зобов’язав сплатити заявникам певні суми відшкодування моральної та матеріальної шкоди. Окремою ухвалою апеляційний суд вказав на серйозні недоліки в роботі районного відділу карного розшуку, зокрема, на недотримання працівниками та відсутністю належного контролю з боку керівництва за видачею і носінням табельної зброї.

Ухвалою Верховного Суду України (далі – ВСУ) від 16 січня 2001 р. вказаний вирок був залишений без змін.

У лютому 2003 р. заявники подали до районного суду цивільний позов про відшкодування моральної шкоди проти УМВС України в Дніпропетровській області та Управління Державного казначейства України в Дніпропетровській області, посилаючись, зокрема, на висновки службового розслідування та окрему ухвалу апеляційного суду. Однак у задоволенні цього позову було відмовлено. Відповідне рішення було залишено без змін апеляційним судом та ВСУ.

До Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) заявники скаржилися за такими статтями Конвенції про захисту прав людини і осно-

* Рубрика функціонує під егідою Юридичного порталу *RATIO DECIDENDI*.

** Витяг із рішення Європейського суду з прав людини від 12 січня 2012 р. у справі “Горовенки та Бугара проти України”, сформований Л. Сидоровою.

воположних свобод (далі – Конвенція): ст. 2 – щодо недотримання державою свого позитивного обов’язку внаслідок неналежного контролю за зберіганням та використанням вогнепальної зброї працівником міліції; ст. 13 – щодо відсутності можливості отримати відшкодування у зв’язку з невизнанням державою відповідальності за смерть їхніх родичів; п. 1 ст. 6 – щодо тривалості цивільного провадження та невиконання вироку суду в частині сплати відшкодування шкоди.

ЄСПЛ зазначив, що родичів заявників застрелив працівник міліції, Д., який не був при виконанні службових обов’язків. Подія, про яку йдеться, сталася під час поїздки, що не мала стосунку до планової міліцейської операції або стихійного переслідування. Отже, дії Д. як приватної особи, що мали серйозний злочинний характер, не можуть у принципі стосуватися відповідальності держави за матеріально-правовим аспектом ст. 2 Конвенції лише через те, що той був державним службовцем.

Однак ЄСПЛ повторив, ця стаття може застосовуватися у випадках, пов’язаних із вимогою персонального захисту однієї або кількох осіб, яких можна заздалегідь визначити як потенційних жертв діянь, що можуть призвести до смерті, та у справах, що стосуються обов’язку надавати загальний захист суспільству. За останніх обставин такий прямий обов’язок охоплює широкий спектр сфер та, зокрема, виникатиме у контексті будь-якої діяльності, чи то публічної, чи то ні, яка може стосуватися права на життя.

ЄСПЛ зазначив, що ст. 2 Конвенції зобов’язує державу не лише утримуватися від умисного та незаконного позбавлення життя, а й вживати належних заходів для того, щоб захистити життя тих, хто перебуває під її юрисдикцією.

З огляду на свою практику ЄСПЛ вважав, що обов’язок держави гарантувати право на життя повинен вважатися таким, що включає вжиття розумних заходів для забезпечення безпеки осіб та, у випадку тяжкого ушкодження або загибелі, наявність ефективної незалежної судової системи, яка гарантуватиме юридичні засоби, спроможні встановити факти, притягнути до відповідальності винних і забезпечити належне відшкодування потерпілим.

ЄСПЛ повторив, що від держав очікується встановлення високих професійних стандартів у межах їхніх правоохоронних систем і забезпечення того, щоб особи, які перебувають на службі в таких системах, відповідали необхідним критеріям. Зокрема, видаючи працівникам міліції вогнепальну зброю, слід проводити не лише необхідне технічне навчання, а й особливо ретельний відбір службовців, яким дозволять носити таку вогнепальну зброю.

Проте прямий обов'язок має тлумачитися у такий спосіб, щоб не поклати надмірний тягар на державні органи, зважаючи, зокрема, на непередбачуваність людської поведінки та необхідність оперативного вибору, що здійснюється з урахуванням існуючих пріоритетів і ресурсів. Зокрема, вибір засобів для забезпечення позитивних обов'язків за ст. 2 Конвенції, у принципі, є питанням, що розглядається на розсуд Договірної держави.

З огляду на свою практику ЄСПЛ вважав, що обов'язок держави гарантувати право на життя повинен вважатися таким, що включає вжиття розумних заходів для забезпечення безпеки осіб та, у випадку тяжкого ушкодження або загибелі, наявність ефективної незалежної судової системи, яка гарантуватиме юридичні засоби, спроможні встановити факти, притягнути до відповідальності винних і забезпечити належне відшкодування потерпілим.

У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що, хоча вину Д. у вбивстві двох осіб не можна заперечити, національні органи неодноразово визнавали, що керівники Д. належним чином не оцінили його особистість і, незважаючи на попередні тривожні події за участю Д., дозволили йому носити зброю, що призвело до події, про яку йдеться. Крім того, службовим розслідуванням було визнано, вдома, де Д. зберігав зброю, не було безпечного місця для її зберігання, що могло стати причиною постійного носіння Д. зброї з собою і в позаробочий час, внаслідок цього і стався смертельний результат сварки Д. з його жертвами.

Проте у цивільному провадженні щодо відшкодування шкоди національний суд не взяв до уваги зазначені вище висновки та постановив, що немає причинно-наслідкового зв'язку між недотриманням працівниками міліції чинного законодавства і непроведенням правильної оцінки ситуації при наданні підлеглим дозволу на носіння зброї і летальною подією за участю такого підлеглого. Для національних органів той факт, що Д. не був при виконанні службових обов'язків, був достатнім, щоб виключити будь-яку можливу відповідальність з боку його керівників, незважаючи на чіткі висновки щодо протилежного, до яких дійшли у межах службового розслідування, та матеріали кримінальної справи. Доводи заявників щодо протилежного не були враховані.

ЄСПЛ повторив, що від держав очікується встановлення високих професійних стандартів у межах їхніх правоохоронних систем і забезпечення того, щоб особи, які перебувають на службі в таких системах, відповідали необхідним критеріям. Зокрема, видаючи працівникам міліції вогнепальну зброю, слід проводити не лише необхідне технічне навчання, а й особливо ретельний відбір службовців, яким дозволять носити таку вогнепальну зброю.

ЩОДО НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ІЗ ПОКАЗАНЬ СВІДКА, ЯКИЙ НАДАЛІ БУВ ВИЗНАНИЙ...

Отже, у цій справі працівник міліції, який умисно застрелив двох осіб зі своєї табельної зброї, отримав її всупереч існуючим національним нормам, оскільки не було перевірено, де він її зберігатиме, коли не виконуватиме службові обов'язки, і що його особу не було правильно оцінено з огляду на попередні порушення ним дисципліни.

За таких особливих обставин ЄСПЛ дійшов висновку, що у цій справі було порушення прямих обов'язків держави за ст. 2 Конвенції, оскільки держава не здійснила належний контроль за процедурою забезпечення працівників міліції зброєю.

Правові позиції Верховного Суду

Кримінальна юрисдикція

ЩОДО НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ІЗ ПОКАЗАНЬ СВІДКА, ЯКИЙ НАДАЛІ БУВ ВИЗНАНИЙ ПІДОЗРЮваним ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИм У ЦЬОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ*

За вироком Богунського районного суду міста Житомира від 3 травня 2017 р. ОСОБА_1 визнано винуватим у порушенні правил безпеки дорожнього руху, що заподіяли тяжке тілесне ушкодження потерпілому та засуджено за ч. 2 ст. 286 Кримінального кодексу України (далі – КК України) до покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк 3 роки.

Вирішено питання про цивільний позов, процесуальні витрати та речові докази по справі.

Як встановлено судом, ОСОБА_1 11 листопада 2014 р., керуючи автомобілем у межах регульованого пішохідного переходу, порушив вимоги пп. “б” п. 2.3 та пунктів 8.10, 8.7.3, 12.3 Правил дорожнього руху України (далі – ПДР України), проявив неухважність до дорожньої обстановки та її змін, при поданні світлофором сигналу, що забороняє рух, не зупинився перед світлофором та пішохідним переходом, при виникненні небезпеки для руху, яку він об'єктивно спроможний був виявити, негайно не вжив заходів для зменшення швидкості керованого ним транспортного засобу аж до повної його зупинки та продовжив рух далі, не забезпечивши при

* Витяг із постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 10 вересня 2019 р. у справі № 295/13008/15-к, сформований Л. Сидоровою.